

UNIVERSELL UTFORMING

**ER
SOSIAL
BÆRE-
KRAFT**

Universell utforming
er lønnsomt
side 4

De viktige fargene
side 6

Oppgraderer
Osloskolen
side 8

Kollektivtiltak i
Rogaland
side 10

"Vi ser behov for å
styrke kompetansen
i hele samfunnet."

Universell Utforming AS:

FREMMER LIK DELTAKELSE FOR ALLE

Behovet for et profesjonelt fagmiljø på tvers av ulike grupper gjorde at Norges Handikapforbund, Hørselshemmedes Landsforbund, og Norges Blindforbund i 2009 gikk sammen om etableringen av Universell Utforming AS. I dette intervjuet forteller administrerende direktør Jacob Christensen-Røed om selskapet.

Vår visjon er et inkluderende samfunn. Universell Utforming AS tilbyr verdikende og rådgivende tjenester i hele bredden av universell utforming til det offentlige og private markedet. Våre tjenester omfatter bygg og uteområder, velferdsteknologi, nettværsteknologi, smart city, landbasert og maritim persontransport, anskaffelsesprosesser, tjenesteutvikling og kurs. I tillegg bidrar vi til forskning- og utviklingsprosjekter i Norge og på Europeisk nivå, forteller Christensen-Røed.

Universell Utforming AS har i dag ni ansatte, men planlegger å vokse i tråd med utviklingen av universell utforming som fagområde.

– Vi har lagt vekt på bred rekruttering i et tverrfaglig miljø, kombinert med spisskompetanse og spesialisering innen fagområdet. F.eks. rådgivende ingeniører innen transport, bygg og uteområder, by- og regionplanlegging, landskapsarkitekt, ergoterapeut, miljøpsykolog, statsviter og økonomi er representerte områder, sier Christensen-Røed.

– Vår kompetanse kombinerer forståelse av lovverket med helhetlige løsninger som fungerer på tvers av ulike behov for våre kunder. Vi bidrar til at våre kunder opererer innenfor loven og styrker sitt sosiale omdømme gjennom gode og praktiske løsninger for et inkluderende samfunn. Det øker også markedsverdien av kundenes tjenester

og realverdier, understreker han

Hva gjør universell utforming så viktig i den generelle samfunnsutviklingen?

– Det startet med krigsveteraner i USA i 1970-årene med spesielle behov etter Vietnamkrigen. I dag øker den generelle bevisstheten om fagområdet i takt med

samfunnsutviklingen og nye teknologiske muligheter. I USA og Europa har bevissthet og krav til et likeverdig liv fått økt oppmerksomhet og er inkludert i lovverket samt inngår i flere av EUs 17 bærekraftsmål. I Norge har universell utforming blitt formalisert i lovverket via likestillings- og diskrimineringsloven og nedfelt som prinsipp i mange lover og forskrifter. Faktum er at vi alle får økt behov for universell utforming gjennom ulike deler av livet, ikke minst i et samfunn hvor stadig flere blir eldre og kravet til effektivitet er høyt. Vi kan beskrive viktigheten av universell utforming med at «det som er nødvendig for noen er bra for alle».

Christensen-Røed mener at situasjonen for universell utforming i Norge er omtrent på høyde med sammenlignbare land, men at vi ligger bak Sverige, Tyskland og USA på visse områder.

– Vi ser også at lovverket i Norge har blitt

noe svekket de senere år, men har håp om at nye signaler kombinert med ny kulturminister skal sette fart på sakene, sier Christensen-Røed.

– Blant annet er det på høy tid med politisk beslutning på igangkjøring av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets (Bufdir) forslag til veikart «universell utformet nærskole innen 2030». Dette er en viktig satsing på Norges fremtid hvor læring, kunnskap og kompetanse skal sikre konkurransekraft og velferd fremover. Vi er også spent på hvordan EUs «Accessibility Act» blir iverksatt i Norge.

Er det særskilte grupper som er blitt oversett – og har samfunnet et «riktig» bilde av hva UU egentlig er?

– Vi opplever generelt manglende kompetanse. Det er fortsatt flere som forbinder universell utforming kun med tilrettelegging for personer med nedsatt bevegelse og syn. Med økende kunnskap om utfordringer for mennesker med kognitive, sensoriske og hørselsrelaterte funksjonsnedsettelser, ser vi økt behov for bevisstgjøring og tiltak, sier Christensen-Røed.

Er det noen særskilte aktører som bør styrke sin kompetanse på UU – og hvem er flinke?

– Vi ser et bredt behov for å styrket kom-

petanse innen universell utforming på tvers av samfunnet. Lovens krav er et minimum og i utvikling og derfor kreves det bred kompetanse i det å skape helhetlige og gode løsninger for alle. Private og offentlige byggherrer er i økende grad bevisst sitt ansvar innen universell utforming, men det er fortsatt en vei å gå. Vi hører også oftere om behov for økt bestillerkompetanse innen universell utforming i det offentlige så vel som økt fokus på IKT-området, og det er en positiv utvikling. En gjentakende utfordring i de fleste prosjekter er manglende forståelse for at universell utforming bør integreres fra start. Det er her vi kan bidra til å skape gode løsninger – jo tidligere vi kommer inn i prosjektene, desto bedre og rimeligere løsninger for våre kunder og samfunnet, sier Christensen-Røed.

Universell Utforming-direktøren trives i en jobb med høyt tempo og kompetente medarbeidere.

– Å lede dyktige fagpersoner på et viktig samfunnsområde i utvikling, og med klart mandat til å videreutvikle selskapet, er rett og slett spennende. Det er utrolig morsomt å jobbe sammen med et team som har pasjon for fagområdet!

Jacob Christensen-Røed
administrerende direktør

Kontaktperson: Jacob Christensen-Røed
jacob@universellutforming.no
Bilaget distribueres med Aftenposten i mars 2020

Hundskinnveien 96 | 1711 Sarpsborg
www.markedsmedia.no

prosjektleder: Bent Omdal, bent@markedsmedia.no
salg: Linnea Henriksen, Per Oskar Sjøli
tekst: Kjell Jørgen Holbye
grafisk form: Jessica Nystrøm

omslagsfoto: Birgit Fauske, Hebekk skole
Pianforum arkitekter
Polaris Trykk
Stibo Media, Sverige

Ønsker du informasjon om bilag fra Markedsmedia, kontakt Bent Mattis Omdal, tlf: 412 89 777

Likestillings- og diskrimineringsombud Hanne Bjurstrøm.

Foto: Kimm Saatvedt.

Likestillings- og diskrimineringsombudet: – Langt fra i mål

Som pådriver og tilsynsmyndighet for likestilling i det norske samfunnet har Likestillings- og diskrimineringsombudet til oppgave å arbeide for likestilling og kjempet mot alle former for diskriminering. Ombud Hanne Bjurstrøm er ikke tilfreds med myndighetenes oppfølging av universell utforming.

I 2020 er det ti år siden regelverket om krav til universell utforming av alle virksomheter som retter seg mot allmennheten ble vedtatt. Dette inkluderer eksisterende bygg, uteområder og informasjons- og kommunikasjons teknologi (IKT). Forventningene til loven var høye, men resultatene har ifølge Hanne Bjurstrøm skuffet. Krav til universell utforming gjelder problematisk nok ikke på eksisterende arbeidsplasser. Resultatet er et lov- og regelverk som ikke har oppnådd det som var intensjonen i forarbeidene, mener ombudet.

– Vi er overhodet ikke i mål, ikke engang i nærheten av de gode intensjonene, slår Bjurstrøm fast. Hun peker på flere viktige grunner til at lovverket ikke har hatt den forventede virkningen.

For lett å slippe unna

– For det første har forholdsmessighetskravene i loven blitt tolket lite restriktivt, slik at det er for enkelt å gjemme seg bak for eksempel høye kostnader for å unngå å gjennomføre tiltak, sier Bjurstrøm.

– I rundskrivet som fulgte loven er listen lagt lavt, noe som går frem av avgjørelser i Likestillings- og diskrimineringsnemda, sier hun.

– Resultatet er altfor ofte at nødvendige tiltak – for eksempel installering av heis – blir kjent uforholdsmessig byrdefullt – ganske enkelt for dyrt. Kravene må skjerpes, sier hun.

Når rundskrivet nå står foran en revisjon, har Bjurstrøm klare forventninger til formuleringene. Det må gå tydelig frem at det som beskrives, er minstestandarder, og det må klargjøres hva som representerer en uforholdsmessig kostnad, mener hun.

– Det er all grunn til å skru til reglene, sier Bjurstrøm.

– Dette er ment å være et dynamisk lovverk, og nå

som kravene blir bedre kjent, og teknologien blir billigere, er det en riktig og naturlig utvikling å skjerpe kravene, fortsetter hun.

– Særlig når man tar i betraktning retorikken rundt viktigheten av universell utforming. Det er dessverre bare å slå fast at lovverket så langt ikke har fungert etter hensikten.

Trenger ressurser

Hanne Bjurstrøm etterlyser også en økonomisk satsing på feltet som står i stil med de politiske målene. Per i dag bevilges det ingen midler over statsbudsjettet til en systematisk oppgradering av eksisterende bygg og uteområder, noe som hemmer utviklingen – selv om ambisjonene er der.

– Barne- og familiedirektoratet laget et veikart for universell utforming for norske grunnskoler i 2018. Det er bra, men det blir ikke fulgt opp med øremerkede midler. Konsekvensen er blant annet at altfor mange norske skoleelever ikke får gå på sine nærskoler, men blir henvist til spesialskoler. Slik lærer vi barn at segregering og utenforskap er akseptabelt samtidig som skolen heller ikke dugar som arbeidsplass eller som sosial arena sier Bjurstrøm.

– Det vi trenger, er radikal politikk som tar dette temaet på alvor.

Tregt i transport

Et annet område der Bjurstrøm er utålmodig, er persontransport. Norske transportmidler er i altfor liten grad tilgjengelig for mennesker med nedsatt funk-

sjonsevne, og utviklingen går langt fra fort nok.

– Hvor ofte ser man folk i rullestol på busser eller på for eksempel Flytoget? Folk kan i teorien be om å komme om bord på ramper, men i praksis vet vi at dette ikke fungerer. 46 prosent av funksjonshemmede sier at transport er en utfordring i hverdagen. 80 prosent av passasjerer med nedsatt syn har problemer med å oppfatte hvilken buss som kommer. Vi trenger hørbar og visuell annonsering når bussen kommer på holdeplassen, både utenfor og inne i bussen.

God tilgjengelighet og tydelig informasjon er noe vi alle kan komme til å trenge, sier Bjurstrøm.

IKT for alle

Også i arbeidslivet er det mye som bør gjøres, mener Bjurstrøm.

– Det er svært beklagelig at loven ikke gjelder på arbeidsplasser. Vi har sett eksempler på at synshemmede har måttet slutte i jobben fordi det nye IKT-systemet på arbeidsplassen ikke ble universelt utformet og dermed ikke tilpasset mennesker med nedsatt syn. Det burde være en selvfølge i en tid der IT-systemer er i kontinuerlig utvikling i norsk næringsliv, sier hun.

– Norge er forpliktet av FN-konvensjonen CRPD – Rettigheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne. I fjor var Norge gjenstand for en FN-høring i Genève, og vi fikk ganske hard medfart. Det vi trenger nå, er en helhetlig plan for praktisk og økonomisk gjennomføring. Universell utforming handler bedre om et samfunn for alle, sier Hanne Bjurstrøm.

– Men for noen er det helt nødvendig.

Likestillings- og diskrimineringsombudet

Advokat Geir Lippestad og avdelingsdirektør i Barne- ungdoms- og familiedirektoratet, Anna Bjørshol, i aksjon på Universell utformings tiårskonferanse.

Foto: Foto: Kjell Jørgen Holbye.

Universell Utformings tiårsjubileumskonferanse

GEIR LIPPESTAD: – LIKESTILLING ER LIKEVERD

Den 23. september i fjor var det ti år siden selskapet ble opprettet, og anledningen ble markert med seminar i Oslo Kongressenter. Temaet var universell utforming av det offentlige rom, og jubelanten kunne presentere et rikholdig program.

Etter at Trine Presterud hadde ønsket velkommen, var det avdelingsdirektør i Barne- ungdoms- og familiedirektoratet Anna Bjørshol som ønsket velkommen. Hun pekte på det viktige utviklingsarbeidet Universell Utforming AS har stått bak de siste ti årene og viste blant annet til satsingen på velferdsteknologi, arbeid for likestilling, likt tilbud

til alle og kartleggingsarbeidet i Osloskolen.

Deretter tok førsteamanuensis Erling Dokk Holm publikum med på en spennende reise i ulike offentlige rom og drøftet universell utforming i et videre perspektiv. Hva slags samfunn er det egentlig vi ønsker oss? var spørsmålet han stilte, og svaret han ga, var enkelt: Et samfunn for alle. I enkelte tilfeller, for eksempel når det gjelder frem-

kommelighet på fortau, bør vi inn ta en fundamentalistisk holdning, var blant Dokk Holms mange og interessante budskap fra podiet.

Administrerende direktør Tor Inge Hjemdal i DOGA tok for seg planprosessen og argumenterte for å inkludere mangfoldet i brukermassen i disse viktige prosessene, før advokat Geir Lippestad, som var Universell Utforming AS' første styreleder og tidligere generalsekretær i Hørselhemmedes Landsforbund, inntok scenen og satte universell utforming inn i en større sammenheng.

– Universell utforming er en forutsetning for sosial bærekraft, sa Lippestad før han trakk linjene tilbake til 1970-tallets USA og kampen for mennesker ved nedsatt funksjonsevne.

– Alle kommer til å trenge universell utforming i løpet av livsløpet. Dette er ikke for funksjonshemmede, men handler om livskvalitet for alle, var Lippestads budskap før advokaten kort gikk gjennom lovverket.

– Med likestilling menes likeverd, og det forutsetter tilgjengelighet, sa Lippestad, før han slo fast at universell utforming også representerer en lønnsom måte å skape et godt samfunn på.

– Leietakere setter krav om at bygninger er universelt utformet. Gårdeiere og entreprenører som ikke ligger i front, vil tape markedsandeler, advarte Lippestad.

– Dessuten er det å bygge ned samfunns-kapte barrierer det viktigste tiltaket for å få flere til å ta utdanning, komme i arbeid og leve et aktivt liv, sa han.

– Barn må vokse opp sammen og oppleve forskjellighet. Forskjellighet er helt normal og en del av det å være menneske. Det vi er vant til, blir vi ikke redd for, sa Lippestad videre, til applaus fra salen.

Samfunnsmessig er det å bygge ned samfunns-kapte barrierer det viktigste tiltaket for å få flere til å ta utdanning, komme i arbeid og leve et aktivt liv.

Etter en bedre lunsj gikk seminaret over til å dreie seg om eksempler på gode inkluderende løsninger – der representanter for blant annet Hørselhemmedes Landsforbund, Nasjonalforeningen for folkehelsen, Norges Blindforbund, Undervisningsbygg og Statsbygg viste til spennende resultater. Alt i alt var seminaret en interessant og verdig markering av en særdeles vital tiårsjubilant.

« Alle kommer til å trenge universell utforming i løpet av livsløpet. »

Foto: Trond Isaksen/Statsbygg

Statsbygg – forplikter seg på universell utforming

Statsbygg har i mange år arbeidet systematisk for å gjøre byggene universelt utformet. – Statsbygg har som mål at alle våre arbeids- og publikumsbygg i så stor utstrekning som mulig skal være universelt utformet innen 2025, sier prosjektleder Åse Danbolt.

Totalt dreier det seg om en bygningsmasse på omlag 730 bygg.

– Vi er nå kommet langt i prosjektet, sier Danbolt, med nesten 500 ferdig oppgraderte bygg. Hun forteller om et stort og variert program som omfatter oppgradering av alt fra verneverdige bygg som Eidsvollsbymningen til universiteter, museer, tinghus, barnevernsinstitusjoner og trafikkstasjoner.

– Statsbyggs portefølje består av bygg som i stor utstrekning skal kunne benyttes av alle, og det er en viktig demokratisk verdi å forme byggene slik at hele befolkningen kan bruke dem, understreker Danbolt. For universell utforming handler i bunn og grunn om en fundamental rett til likebehandling og like muligheter, og er forankret i flere forskjellige lovverk, som plan- og bygningsloven og likestillings- og diskrimineringsloven. Men i tillegg til å sikre allmennhetens rettigheter, øker verdien på mange bygg, mener Danbolt. Dette fordi de som driver en arbeids- og publikumsbedrift har krav på seg til at deres lokaler skal være universelt utformet.

– Vi ser derfor at universelt utformede bygg er mer attraktive leieobjekter, og har mer fornøyde brukere, sier Danbolt. Hun minner om at universell utforming ikke er noe som retter seg mot små grupper i befolkningen.

– Dypest sett er universell utforming noe som vil

angå de aller fleste av oss i løpet av livet, enten det dreier seg om redusert bevegelighet, svekket syn eller hørsel eller en eller annen variant av kognitiv svikt, sier Danbolt.

– Tilgjengelighet for rullestolbrukere betyr samtidig tilgjengelighet for foreldre med barnevogn, sier hun.

– Universell utforming er nødvendig for noen, men bra for mange. Kravene omfatter blant annet tilrettelegging av parkeringsplasser, uteoppholdsområder og planløsninger. I tillegg gjør vi mange tiltak inne, blant annet med akustikk og kontraster, for å gjøre byggene enklere å orientere seg i, sier Danbolt.

Toalettløsninger, skilting, lydforbedring, lysforhold og innemiljø er også blant elementene som ivaretas.

– Det er stor forskjell mellom byggene i vår portefølje, derfor varierer også kostnaden ved oppgradering veldig.

– I gjennomsnitt oppgraderer vi for én million kroner per bygg, men her er det store variasjoner.

Byggene registreres inn i verktøyet Bygg for alle, og vi gjør en grundig evaluering av hvert enkelt bygg sett opp mot bruk, hvilke funksjoner som skal fylles og hvilke behov som må ivaretas. Dette er et omfattende arbeid, sier Danbolt. Dersom det dreier seg om bygg med vern, er det viktig med et tett samarbeid med vernemyndighetene. 50 bygg står på planen i 2020, mens

resten står for tur de kommende årene frem mot 2025.

Danbolt forteller at det er mulig å sjekke tilstanden på Statsbyggs bygg på nettsiden byggforalle.no.

– På byggforalle.no ligger de aller fleste av Statsbyggs bygninger inne med informasjon om mulige hindre. Nettsiden oppdateres etter hvert som vi gjør tiltak og er et godt verktøy hvis man ønsker å sjekke universell utforming i et bygg man skal besøke, sier Danbolt.

Åse Danbolt, prosjektleder.

Fargeguru Dagny Thurmman-Moe.

Foto: Einar Aslaksen

– IKKE GLEM FARGENE!

Riktig fargebruk er en sentral komponent i universell utforming, mener Dagny Thurmman-Moe, leder av Koi Fargestudio i Oslo. Hun maner til kamp mot overdreven bruk av grått sort og hvitt, både på fasader og interiører.

– Farger bidrar til stedsidentitet og hjelper oss til å orientere oss, sier hun.

trivelige og fargerike lokaler midt i Oslo sentrum holder Dagny Thurmman-Moe til sammen med fem kolleger i Koi Fargestudio. Her leveres fargeråd på løpende bånd – til en kundekrets av arkitekter, interiørarkitekter, byggherrer, produsenter – og privatpersoner. Blant arbeidsoppgavene er tilrettelegging av fasader og interiører til universell utformingsstandard.

Den viktige kontrasten

Sentralt i universell utforming-sammenheng er luminanskontrast – som er en fysisk målbar størrelse som angir forskjellen i lysstyrke mellom to flater – for eksempel dør i forhold til vegg. Luminanskontrast er viktig for å oppfatte forskjellen mellom flater – uten tilstrekkelig kontrast kan det for eksempel være vanskelig å oppdage et inngangsparti eller en dør. Kontraster er også viktige for å oppfatte dybdeperspektiv, for eksempel i et trapperom.

– Problemet er at mange sikrer seg ved å bruke forskjellige nyanser av svart, hvitt og grått – for å sikre gode kontraster, sier Thurmman-Moe.

– Da glemmer man lett at farger er mer enn kontraster. Fargene skaper også stemning, trivsel og særpreg. Det er også viktig

for oss mennesker, understreker hun.

– Derfor arbeider vi mye med å utforme fargepaletter som både møter kravene til universell utforming og samtidig øker trivsel og setter den riktige stemningen, forklarer hun.

Historisk – rødt og gult

De siste tjue årene har grått, svart og hvitt fått stadig større utbredelse både innendørs og ute. Det står i skarp kontrast til tidligere tider, da fargebruk i mye større grad preget både gatebilde og interiører.

– I tradisjonell arkitektur var gule og røde nyanser dominerende i hele Skandinavia, antakelig fordi vi lever langt mot nord og er utsatt for mye blått, kortbølget lys, forklarer Thurmman-Moe.

– Men denne stedegne fargebruken er mer eller mindre forlatt i dag, og det grå og hvite – fargeløse – har overtatt, sier hun.

– Og er det én ting vi vet, er det at grått har negative assosiasjoner over absolutt hele verden, legger hun til.

I undersøkelsen hun refererer til, ble mennesker over hele kloden bedt om å fortelle hva de assosierte med forskjellige farger. Det eneste universelle resultatet var altså at grått ble forbundet med noe negativt.

– Grått forbindes med depresjon, nedstemthet og manglende energi. Tenk bare på følelsen når et grått skylag sprekker opp og den blå himmelen og gul sol kommer til syne. Det sier mye om fargenes effekt på oss, sier hun.

Kan bli for mye lys

Et annet problem med gråskalaen er at hvitt reflekterer 96 prosent av lyset. Det kan rett og slett bli for mye lys – særlig i kombinasjon med blanke, reflekterende flater. Det kan også gå ut over kontrastene – i tillegg til at øynene sender stress-signaler til hjernen, som resulterer i nedsatt konsentrasjon, og kan også utløse hodepine eller for eksempel migræne.

– Riktig og balansert bruk av farger kan ha enorm effekt på miljøet, både inne og ute. Barcode er et skrekkeeksempel både på manglende luminanskontraster og generisk bruk av gråtoner. Selv med normalt syn har jeg problemer med å finne inngangspartiene i havet av blanke stål- og glassflater. Det skal ikke mye fantasi til for å forestille seg denne bydelen i Oslo plassert i Shanghai, Los Angeles eller Berlin, sier Thurmman-Moe.

– Fargebruk er med på å skape stedegnet og identitet, noe som er sterkt nedvurdert av bransjen i dag, fastslår hun.

– Derfor er det på høy tid å få fargene på banen igjen. Det haster!

« Da glemmer man lett at farger er mer enn kontraster. Fargene skaper også stemning, trivsel og særpreg. Det er også viktig for oss mennesker. »

Avinor: Flyreiser for alle

Fly er blant Norges viktigste transportmiddel, og hvert år foretar hver eneste nordmann 2,9 turer. Det gjør oss til Europas mest flygende befolkning – og så godt som alle turene starter eller ender på en av Avinors flyplasser.

Terje Orskaug, leder for passasjeropplevelse i Avinor.

– Derfor er det viktig at flyplassene er tilrettelagt så godt som mulig for passasjerer med spesielle behov, sier Terje Orskaug, leder for passasjeropplevelse i Avinor. Nye terminalbygg bygges etter nye forskrifter og møter kravene til universell utforming, og Avinor gjennomfører løpende kartlegging og utbedring av eldre bygningsmasse. Men likevel vil en flyreise aldri bli gjennomført helt universelt utformet.

– Infrastrukturen på flyplassen kan tilrettelegges, men inne i flyet er det klare begrensninger. Derfor legger vi til rette på andre måter, forteller Orskaug.

EU pålegger nemlig alle operatører av flyplasser å tilby assistanse til passasjerer med spesielle behov, og hvert år utfører Avinor 250 000 assistanseoppdrag. Orskaug vil gjerne gi noen gode råd til de som har behov for assistanse på flyplassen, slik at reisen skal bli best mulig.

– Vi bistår med gratis utlån av rullestol eller med assistanse, enten til flytrappen, til selve flyet eller helt inn i setet. Dette er tjenester som passasjerene ikke betaler for, men må bestille 48 timer i forkant av reisen, forteller Orskaug.

– Det gir oss mulighet til å planlegge tjenestene på en god måte, understreker han. Dessuten bør passasjerer som ønsker assistanse legge inn en ekstra time på flyplassen.

– Det er også en stor fordel om man setter seg inn i hvilken tilrettelegging og assistanse man kan få – og hvilke krav og regler som gjelder, sier Orskaug.

– Dette er informasjon som både flyselskapene og flyplassen har på sine hjemmesider.

Blant det viktigste er kravet om at alle passasjerer i et fly er i stand til å løse setebeltet, finne frem og ta på seg livvesten, komme seg til en nødutgang uten hjelp, ta på seg oksygenmaske og forstå sikkerhetsin-

struksjonene fra kabinpersonalet.

– Passasjerer som ikke møter disse kravene, må reise med ledsager, ellers risikerer de å ikke komme med flyet, sier Orskaug. Passasjerer må selv ha med seg ledsager, hvis det er behov for det.

Assistans og rullestol på flyplassen er altså uten kostnad for passasjerer, men Orskaug forteller at det er enkelte begrensninger.

– Assistanse hjelper deg med forflytning på flyplassen, og til og fra toalett og spisested, sier han.

– Men assistenten er ikke helsepersonell, og kan derfor ikke gi assistanse ved toalettbesøk eller med administrasjon av legemidler. Hvis du har slike behov, anbefaler vi å reise med ledsager, sier han.

Avinor samarbeider tett med brukerorganisasjonene Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, Norges Blindforbund, Hørselhemmedes landsforening og Norges handicapforbund. De er fornøyd med samarbeidet:

– Vi er glade for det nære samarbeidet og er opptatt av å oppnå stadig forbedring, sier Orskaug.

“Vi bistår med gratis utlån av rullestol eller med assistanse, enten til flytrappen, til selve flyet eller helt inn i setet.”

AVINOR

Den verneverdige Berg skole har fått et stort løft når det gjelder universell utforming. Her viser prosjektleder Bård Norum og seniorrådgiver Thor Arne Jørgensen frem et av trapperommene hvor det har blitt bedre belysning, gode akustiske forhold, sammenhengende håndløpere og riktig markering i trappene. Foto: Undervisningsbygg i Oslo kommune

EN OSLO-SKOLE FOR ALLE

Undervisningsbygg Oslo KF arbeider kontinuerlig med oppgradering av Oslos skoleanlegg til universell utforming-standard. Seniorrådgiver Thor Arne Jørgensen forteller om en stor satsing.

Det handler om å gjøre skolen tilgjengelig for alle, sier Jørgensen.

– Målet vårt er at flest mulig av våre skolebygg og uteoppholdsarealer skal møte kravene til universell utforming, slik at hvert enkelt skoleanlegg skal kunne brukes av alle. Universell utforming blir ofte forbundet med tilrettelegging for enkeltgrupper, men alle nyter godt av våre tiltak, understreker Jørgensen.

prosjekt som kommer mange til gode.

– Våre nybygg og totalrehabiliterte bygg blir godt universelt utformet, og vi i uuteamet jobber mest med tiltak i den eksisterende bygningsmassen. Bygningsmassen varierer mye, og vi søker å oppnå brukbare løsninger som fungerer og er gode nok, sier Jørgensen.

– Bygg fra forskjellige epoker har ofte samme utfordringer, og mange av de bygningene vi jobber med, er omfattet av verneplaner. Da må vi komme frem til gode løsninger i samarbeid med byantikvaren, som vi heldigvis har et godt samarbeid med, sier han.

skoler der vi i tillegg til akustiske tiltak skal installere taleforsterkningsanlegg i klasserommene. Forskning viser at kvaliteten på lyd miljøet har positive effekter for både læring og helse, og vi håper å oppnå effekter som skal gi bedre taleopptak, mer fokuserte elever og lærere, mer effektiv læring, et roligere undervisningsmiljø, økt leseforståelse, mindre slitasje på stemmen og et lavere stressnivå. Det vil påvirke muligheten til deltakelse for personer med blant annet nedsatt hørsel, nedsatt syn, dysleksi, auditive prosesseringsvansker, annet morsmål, ADHD, diagnoser i autismespekteret og andre med sensoriske vansker, sier Jørgensen.

mange leverandører. Målet er å kunne utvikle konsepter som er enklere å implementere og billigere å drifte, sier Jørgensen.

– Det er et langt lerret å bleke, og vi er nødt til å angripe oppgaven fra flere vinkler for å kunne ha ambisjoner om å bli ferdig i overskuelig framtid. Det er mange ting å ta tak i, sier Jørgensen, som legger til at uuteamet også har ansvar for individuell tilrettelegging for enkeltelever.

– Mens universell utforming er generell tilrettelegging, er det ofte nødvendig å gjøre individuelle tiltak for å tilrettelegge for en enkeltelev eller elevgruppe. Det dreier seg om elever med særskilte behov, og her utarbeider vi tiltakene i samarbeid med eleven, foresatte og fagpersoner som ergoterapeuter, forteller Jørgensen.

– Vi er heldige og privilegerte som får jobbe med universell utforming av Oslo skolen, og vi får ofte umiddelbar positiv respons fra skolene på de tiltakene vi gjennomfører.

Innovasjon

– Vi prøver å se behovene og har ambisjon om å utvikle nye konsepter som kan bidra til god universell utforming. Som eksempel trekker Jørgensen frem dører. De skal synes, kunne åpnes med liten kraft og dempes ved lukking, slik at det ikke oppstår klemfære. I tillegg bør de være uten terskler, være støysisolerende og oppfylle krav til brannmotstand.

– Dette er en kompleks konstruksjon med

Stor oppgave

Cirka 83 000 elever og 12 000 ansatte har sitt daglige virke i lokaler bygd og driftet av Undervisningsbygg. Med 167 skoler, 750 bygninger og til sammen nærmere 1,4 millioner kvadratmeter er foretaket Oslos største eiendomsforvalter. I 2016 ble det iverksatt en grundig kartlegging av eksisterende bygningsmasse, der 24 000 tiltak ble identifisert, med et kostnadsoverslag på over 800 millioner kroner. I dag er Jørgensen og hans team på ni personer ansvarlig for oppfølging av universell utforming og individuell tilrettelegging. De holder på med et stort

Jobber langs flere spor

Uterom, lyd miljø, belysning, forbedret vei-finning, trapper, amfier, toaletter, garderobes, idrettshaller – alle er eksempler på tiltaksområder som går igjen i Jørgensens portefølje. Han ser at flere av tiltakene fører til bedre læringsmiljø for både lærere og elever – uavhengig av funksjonsnivå.

– I forbindelse med forbedring av akustiske forhold, som innebærer å redusere støy og forbedre lyd miljøet i undervisningsrom, gjennomfører vi nå et prosjekt på tre

NorDan: Innovasjon i høysetet

I snart 90 år har NorDan vært en ledende leverandør av vinduer og dører i Norge og Europa. Miljø, trivsel og sikkerhet står i fokus i den innovative bedriften med hovedkvarter på Moi i Rogaland. Universell utforming er en selvfølge.

– Her ser vi ikke på universell utforming som et krav, men noe vi tar på alvor for å gjøre våre produkter best mulig for de som skal bruke dem, sier administrerende direktør i NorDan AS Trond Magnar Unhammer.

– Vinduer og dører er veldig sentrale komponenter i et bygg, og har stor betydning for energieffektivitet, sikkerhet og generell trivsel, sier han.

Viktig for trivsel

Mange tenker sikkert at et vindu er et vindu og en dør en dør, men slik er det ikke, understreker Unhammer. Vinduer og dører er husets åpninger mot verden, og tilfører viktig funksjonalitet – er viktige for å skape optimal trivsel. Dessuten er de helt sentrale for å skape sikkerhet og trygghet for brukerne.

– Vår visjon er å være ledende innen utvikling, markedsføring, produksjon og levering av miljøvennlige og trygge vinduer og dører med tilbehør, og det er en visjon vi tar på alvor, sier Unhammer. Alle våre produkter holder høy håndverksmessig standard, og har en beregnet levetid opp til 60 år. Det er produkter vi gir 30 års garanti på, legger han til.

Satser på innovasjon

Nå er kravene til dører og vinduer i ferd med å økes ytterligere, og NorDan er en ledende aktør i utvikling. I 2019 kjøpte selskapet seg inn i teknologibedriften Rackit AS i Stavanger – som et ledd i en innovativ produktutviklingsfilosofi.

– Rackit er et spennende selskap som jobber med stadig mer populære smarthjem-konsepter som

blant annet inkluderer alarmtjenester og styring av ulike funksjoner i hjemmet, som for eksempel belysning og låsemekanismer, forteller Unhammer.

– Det inkluderer også forskjellige former for velferdsteknologi, som bevegelsessensorer og varslingstjenester, understreker han.

I tråd med denne utviklingen satser NorDan på innovativ teknologi som gjør produktene smarte – og øker sikkerheten.

– Du kan si at vinduer og dører ikke bare skal kunne åpnes og lukkes – nå skal de snart begynne å tenke også, smiler Unhammer. Innebygde sensorer og elektroniske låsesystemer er blant løsningene NorDan leverer mer og mer av. Men kundene gifter seg ikke med en teknologileverandør når de velger NorDans produkter.

– Teknologien kan skiftes ut dersom det blir nødvendig, understreker Unhammer.

– Selv om vi beregner seksti år levetid, er det jo tvilsomt om teknologiløsninger vil vare like lenge, påpeker han.

Lang erfaring

Med 11 fabrikker og 30 salgskontorer i Norge, Sverige, Litauen, Polen, UK og Danmark er Rogalandsbedriften markedsledende i Norge – og en av Europas ledende aktører på sine produktområder. Det er en sprek 94-åring som nærmer seg hundreårsdagen.

– Man lærer jo ett og annet i over 90 år i bransjen, sier Unhammer.

– Og det vi lærer, det vil vi at våre kunder og brukere skal dra nytte av hver dag.

Trond Magnar Unhammer, administrerende direktør i NorDan AS.

Ny nettside?

- Kjøp ikke katta i sekken!

Forsikre deg om at din leverandør leverer optimal kvalitet, med hensyn til hastighet, sikkerhet og lovpålagt krav om universell utforming.

digitaltbyra.no/kvalitetssjekk

Svein Ystanes leder arbeidet med universell utforming i Kolumbus.

Foto: Kjell Jørgen Halbye.

UNIVERSELL UTFORMING I KOLLEKTIVTRAFIKKEN

Rogalands kollektivselskap Kolumbus disponerer 450 busser, 10 hurtigbåter og tre ferjer. Arbeidet med å tilpasse reisetilbudet både på land og til vanns til universell utforming er høyt prioritert, forteller Svein Ystanes, rådgiver ruteplan/rutedata og fagleder for universell utforming.

samarbeid med Sjøfartsdirektoratet og Universell Utforming AS har Kolumbus og Ystanes stått sentralt i utarbeidelsen av Veileder for universell utforming i maritim persontransport. Veilederen er laget for å gi rederier og verftsindustrien et verktøy for å sikre at passasjerskip, ferjer og hurtigbåter får en utforming som gir alle muligheten til å benytte kollektivtrafikken til sjøs.

– Sjøtransport er en viktig del av reise-mønsteret mange steder i landet. Universell utformede ferjer og hurtigbåter er derfor nødvendig for å skape reiser som er universelt utformede gjennom hele kjeden, sier Ystanes.

– Det innebærer krav til det enkelte fartøy, men også kaianlegg og øvrig infrastruktur som terminalbygg og reiseinfor-

masjon, understreker han.

– Tek 17 stiller krav til universell utforming av alle nybygg, men vi arbeider også med å oppgradere eksisterende infrastruktur. Da er det eieren av anleggene vi må forholde oss til, sier Ystanes.

Det kan dreie seg om private aktører, eller fylkeskommunen. Og som i mange andre sammenhenger kan det også her være vanskelig å få gjennomslag for kostnads-krevende tiltak.

– Det er ikke til å komme utenom at det kan være et tungrodd system med lange tidshorisonter, men vi jobber aktivt med våre samarbeidspartnere for å oppgradere anleggene, sier Ystanes.

Også på landsiden er Kolumbus opptatt

av universell utforming – og også her er det infrastrukturen som representerer de tyngste prosessene. I tråd med kravene til universell utforming krever Kolumbus universelt utformede kjøretøy, i tråd med EUs bussdirektiv. Laventrebuser tilpasset 130 cm rullestol har noen færre sitteplasser, men blir mye mer tilgjengelige.

– Det er viktig å huske at universell utforming ikke er noe som gjelder «de andre». Der det er plass til rullestol, er det også plass til barnevogn, eller bagasje. Det handler om å gi alle et likeverdig tilbud, sier Ystanes.

Et tusentalls bussholdeplasser skal også være universelt utformet for at reisekjeden skal fungere optimalt. Det er det eieren av veien som har ansvaret for.

– Feil kanthøyde eller fortau, eller man-

glende ledelinjer, er typiske mangler. Da fungerer ikke laventrebussene i tråd med intensjonen, og dette kan være problematisk, sier Ystanes.

– Ideelt sett burde vi kunne gi informasjon om universelt utformede holdeplasser i appen vår, men vi mangler fortsatt data for å få dette til, sier han.

– Her er vi også avhengige av den som har ansvaret for veien.

Veilederen for universell utforming i maritim persontransport* ble lansert i desember 2018, og er allerede tatt i bruk av flere aktører.

– Nå er kravene til universell utforming samlet i ett dokument. Det er nyttig, sier Ystanes.

*<https://maritim.universellutforming.org/>

Universell utforming Gjøvik kommune

Siden 2017 har Gjøvik kommune jobbet systematisk med oppgradering av eksisterende bygninger og uteområder til universell utforming-standard. – Tilstandsrapportene viste at det var mye å ta tak i, sier Eiendomsforvalter Erik Månrum.

Det var offensive politikere som bestemte seg for å gjøre Gjøviks formålsbygg mer tilgjengelige, og en bevilgning på 5 millioner hvert år i 5 år, til sammen 25 millioner gjorde eiendomsforvalteren i stand til å starte et prosjekt med en intern ergoterapeut i prosjektstilling for å vurdere hele kommunenes bygningsmasse på 130 000 kvadratmeter i forhold til kravene til universell utforming. Skoler, barnehager, kulturbygg, idrettshaller og omsorgssentrene er kartlagt.

Aha-opplevelser underveis

Kartleggingsrapporten resulterte i en lang liste over avvik innenfor alt fra tilgjengelighet til glassmarkering, trappeløsninger, skilting, veifinning, dårlige kontraster, belysning og akustikk. Vi har valgt å fokusere på den lavest hengende frukten først, og har gjort veldig mye på disse områdene. De store ombyggingsprosjektene har måttet vente litt, sier Månrum. Noen av grendeskolen i distriktet har store avvik, men med synkende elevtall flere steder avventer vi å prioritere de store tiltakene på disse byggene.

Arbeidet har gitt den erfarne eiendomsforvalteren flere aha-opplevelser.

– Særlig er det viktig å huske på at universell utforming ikke bare er rettet mot personer med ulike funksjonsnedsettelse, men gir bedre løsninger for alle. Vi har flere skolebygninger som er kronglete, trange og gammeldage uten f.eks heis. Vi har fått utarbeidet egen skiltplan, og med ny skilting og orienteringsskilt, har det blitt mye lettere å finne frem for elever, ansatte,

besøkende og foresatte i vår bygningsmasse. Tiltak som er nødvendige for noen, kommer alle til gode og blir bedre for alle, sier han.

Samarbeid

Gjøvik er med i KS sitt nettverk for universell utforming, et lærerikt miljø der erfaringer er blitt delt, og kommunen har fått opparbeidet kompetanse og mange tips i arbeidet. Samarbeidet stanser ikke der.

– Vi har også hatt et omfattende samarbeid med NTNU på Gjøvik, der design- og ergoterapeuter har universell utforming på pensum. Mange av disse studentene har behov for case i studiene, og vi har stilt oss positive til det. Det har gitt gode resultater både for NTNU og kommunen å jobbe sammen med så mange kreative folk, sier Månrum.

Utover TEK

Etter tre års planmessig arbeid har kommunen selv opparbeidet god kompetanse på feltet, og Månrum forteller om høye ambisjoner. Tek-forskriftene dekker jo minimumskravene til universell utforming, men det er viktig å huske at det er nettopp minimumskrav. Det hender det er ønskelig å gå lenger enn forskriften krever for å heve tilgjengeligheten, understreker han.

Gjøvik rådhus er også totalrehabilitert med dagens krav til universell utforming i publikumsområder og møteromsføy.

Også uteområdene står på dagsorden i Gjøvik. Gågata, Jernbaneparken og Skysstasjonen midt i byen er

utstyrt med taktil merking i gangsonene, og de fleste butikkene har terskelfrie innganger fra gateplan. Turstiene på Mjøspromenaden og Øverby har også god tilgjengelighet med toaletter, belysning, sittemuligheter og et rullevennlig underlag, sier Månrum. Det er ikke bare rullestolbrukere som nyter godt av dette, men også personer med rullatorer, barnevogn og alle andre, sier han.

– Vi er kommet et stykke på vei, men fortsetter arbeidet!

«Særlig er det viktig å huske på at universell utforming ikke bare er rettet mot personer med ulike funksjonsnedsettelse, men gir bedre løsninger for alle.»

GJØVIK KOMMUNE

Er du kjent med nye krav til skilt og veifinning?

Som en av landets fremste eksperter på UU-krav, hjelper vi deg fra A til Å med å finne de rette løsningene som alle vil ha nytte av.

Damslet Skilt produserer og monterer taktile skilt og merking ihht krav om universell utforming

Vi har alle typer skilt til bygget:

- Fasadenskilt
- Henvisningsskilt
- Romfunksjonsskilt
- Piktogramskilt
- Skiltsystemer
- Teknisk merking

Vi kan utføre alt av prosjektering:

- Veifinningsstrategi
- Skiltplan
- Rådgivning
- Design
- Konseptløsning
- Dokumentasjon

Vi leverer UU produkter med høy estetisk kvalitet:

- Farefelt
- Oppmerksomhetsfelt
- Trappeneser
- Etasjemarkering
- Ledelinjer
- Kontrastmerking av glass

DAMSLET SKILT

- vi hjelper deg videre!

50
50 års erfaring!

Ta kontakt! Telefon 69 35 21 00, post@damslet-skilt.no
For mer inspirasjon besøk oss på www.damslet-skilt.no

Standarder viser vei

Universell utforming må til for å oppnå et inkluderende samfunn, og omfatter utforming av bygg, produkter og tjenester med henblikk på å oppnå likeverdig tilgang for alle.

Standarder er viktige verktøy for å nå dette målet.

Noen viktige standarder for universell utforming:

- NS 11001 Universell utforming av byggverk
- NS 11005 Universell utforming av opparbeidete uteområder
- NS 11021 Tilgjengelige elektroniske tekstdokumenter
- NS 11022 Automater for allmenn bruk
- NS 11030 Likeverdig tilgang til tjenester og krav til personlig tjenesteutøvelse
- NS 11031 Krav til utforming av busser
- NS 11032 Krav til transportører for ivaretagelse av passasjerrettigheter
- NS 11034 Tilgjengelighet til finanstjenester
- NS 11036 Likeverdig tilgang til reiselivsopplevelser
- NS 11035 Likeverdig tilgang til tjenester innen detaljhandel
- NS 11040 Brukermedvirkning og IKT

Hold deg oppdatert på
standard.no/universellutforming